

UKRÁN NEMZETI TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
UKRÁN NYELVI INTÉZETE
UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS MINISZTERIUMA
II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

AZ UKRÁN–MAGYAR NYELVI KAPCSOLATOK MÚLTJA ÉS JELENE

Nemzetközi tudományos konferencia előadásai

(Beregszász, 2012)

Szerkesztette:
Bárány Erzsébet,
Csernicskó István

Ungvár
V. Pagyak Kiadója
2014

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМ. ФЕРЕНЦА РАКОЦІ ІІ

УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКІ МІЖМОВНІ КОНТАКТИ: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ

Матеріали міжнародної наукової конференції

(Берегово, 2012 рік)

Редактори:
Єлизавета Барань,
Степан Черничко

Ужгород
Видавництво В. Падяка
2014

Зміст

ПЕРЕДМОВА	9
НІМЧУК ВАСИЛЬ: Угорці в Києві та на Київщині (кінець IX – початок XII ст.).....	16
ЗОЛТАН АНДРАШ: Слов'яно-угорські етимології (угор. seb ¹ 'рана' і застар., регіон. seb ² 'швидкість')	26
КОЧШ МІГАЙ: Скільки українських церковних рукописів XVI століття зберігається в Угорщині?.....	31
СЮСЬКО МИХАЙЛО: Українсько-угорська інтерференція в сфері карпатоукраїнського зоонімікону	38
ЧЕРНИЧКО СТЕПАН: Мовна політика і мовний ландшафт сучасного Закарпаття в історичному плані (1900-1944 рр.).....	48
АНТОНІВ ОЛЕКСАНДРА: Модульний курс з української мови для іноземців як тип нового підручника	67
БАРАНЬ ЄЛИЗАВЕТА: Динаміка вивчення українського мовознавства та угорсько-українських мовних контактів в Угорщині	74
БЕРЕГСАСІ АНІКО: Угорська мова як (друга) іноземна у загальноосвітніх навчальних закладах Закарпаття	82
БИЧКО ЗИНОВІЙ: Іншомовна лексика в наддністрянському говорі української мови.....	89
ГАЗДАГ ВІЛЬМОШ: Відображення впливу радянської ери на лексичний склад угорської мови Закарпаття.....	93
ГУСТІ ІЛОНА – ФАБІАН МАРТА: Порівняльна характеристика методів навчання української та англійської мов (на основі досліджень, проведених у школах з угорською мовою навчання в м. Берегово).....	109
КОРМОЧІ ЗОЛТАН: Візуальна двомовність: можливості, надані законом «Про засади державної мовної політики»	120
КАПРАЛЬ МИХАІЛ: Венгерские языковые единицы в речи жителей села Великие Лазы Ужгородского района	132
КОВАЛЬЧУК МИХАЙЛО: Складні речення з перехідними типами зв'язку в збірці проповідей «Нягівські повчання»	150

КОРДОНЕЦЬ ОЛЕКСАНДР:	
Богдан Лепкий і Угорщина	159
ЛАДАНИ ЄЛИЗАВЕТА:	
До проекту створення Українсько-угорського культурологічного довідника.....	169
ЛЕБОВИЧ ВІКТОРІЯ:	
Проект створення нового учбового матеріалу	176
ЛЯВИНЕЦЬ МАРІАННА :	
Рецепти «боротьби» з нудьгою на заняттях (використання ігрових ситуацій на заняттях української мови як іноземної)	188
МАРКУ АНІТА:	
«По-закарпатськи». Явище двомовності (лексичні запозичення) у середовищі закарпатських угорців.....	193
МОЛНАР АНІТА:	
Мотивації батьків при виборі мови навчання в дошкільних закладах міста Берегова	212
ПАЛАДІ АНГЕЛА:	
Язика межетнічної комунікації в закарпатському Солотвині в ХХ-ом столітті: венгурський, російський, український?	227
ПИЛИПЕНКО ГЛЕБ:	
Второзязычна мова закарпатських венгров: соціолінгвістичний і структурний аспект	246
САБАДОШ ІВАН:	
Склад мадяризмів та використання їх у сучасній українській закарпатській мові	266
Т. КАРОЇ МАРГІТ – П. ЛАКАТОШ ІЛОНА – ІГЛАЙ ЕДІТ:	
Соціальний і територіальний розподіл слов'янських запозичень на помеж'ї трьох кордонів.....	277
ТОВТ ПІТЕР:	
Шандор Фодо – дослідник слов'янських запозичень в угорських діалектах Закарпаття.....	289
ТУРЯНИЦЯ ЮРІЙ:	
Антоній Годинка – учений євроакадемічного рівня (До 150-річчя з дня народження)	293
ХІБЕБА НАТАЛІЯ:	
Угорські запозичення у весільній лексиці бойківських говірок	304
Ч. ЙОНАШ ЕРЖЕБЕТ:	
Угорські перекладачі східнослов'янської літератури	314
ЧОНКА ТЕТЯНА:	
Реалізація принципу поєднання навчання і виховання під час вивчення української літератури у школах з угорською мовою навчання	329
ЯСТРЕМСЬКА ТЕТЯНА:	
Гунгаризми в гуцульських говірках.....	344

Tartalom

Előszó.....	9
NIMČUK VASYL’: Magyarok Kijevben és Kijev környékén (IX sz. vége – XII. sz. eleje).....	16
ZOLTÁN ANDRÁS: Szláv-magyar etimológiák (magyar seb ¹ ‘seb’ és az elavult regionális seb ² ‘gyorsaság’).....	26
KOCSIS MIHÁLY: Hány XVI. századi ukrán egyházi kézirat van Magyarországon?	31
SJUS’KO MYCHAJLO: Ukrán–magyar interferencia a kárpátukrán állatnevekben	38
CSEERNICSKÓ ISTVÁN: Nyelvpolitika és nyelvi tájkép Kárpátalja mai területén történeti szempontból (1900–1944).....	48
ANTONIV OLEKSANDRA: Az ukrán nyelv moduláris tanfolyama külföldiek számára, mint egy új tankönyvtípus.....	67
BÁRÁNY ERZSÉBET: Az ukrán nyelvtudomány és az ukrán–magyar nyelvi kapcsolatok kutatása Magyarországon.....	74
BEREGSZÁSZI ANIKÓ: A magyar mint (második) idegen nyelv Kárpátalja közoktatási intézményeiben.....	82
BYČKO ZYNOVIJ: Idegen nyelvi elemek az ukrán nyelv Dnyeszter-melléki nyelvjárásaiban.....	89
GAZDAG VILMOS: A szovjet éra hatásának tükröződése a kárpátaljai magyar nyelv szókészletében.....	93
HUSZTI ILONA – FÁBIÁN MÁRTA: Az ukrán és angol nyelv tanításának összehasonlító elemzése beregszászi magyar iskolákban végzett kutatások alapján	109
KARMACSI ZOLTÁN: Vizuális kétnyelvűség: az új nyelvtörvény adta lehetőségek	120
KÁPRÁLY MIHÁLY: Magyar nyelvi elemek az Ungvári járás Nagyláz község lakosainak nyelvhasználatában.....	132
KOVAL’ČUK MYCHAJLO: Tárgyas típusú kapcsolatot kifejező összetett mondatok a „Nyagovai posztilla” c. prédikációgyűjteményben	150
KORDONEC OLEKSANDER: Bohdan Lepkij és Magyarország	159
LADÁNYI ERZSÉBET: A magyar–ukrán kulturológiai kalauz létrehozási programjához.....	169

LEBOVICS VIKTÓRIA:	
Új oktatási anyagok létrehozási munkálatai	176
LYAVINECZ MARIANN:	
Receptek osztálytermi unalom ellen (Játékos szituációk az ukrán, mint idegennyelv órákon)	188
MÁRKU ANITA:	
„Po zákárpátszki” kétnyelvűségi jelenségek (lexikai kölcsönzések) a kárpátaljai magyarok körében	193
MOLNÁR ANITA:	
Az óvodai tannyelv-választással kapcsolatos szülői motivációk beregszászi óvodákban	212
PALÁGYI ANGELA:	
Az internetikus kommunikáció nyelvei a kárpátaljai Aknaszlatinán a 20. században: magyar, orosz, ukrán	227
PILIPENKO GLEB:	
A kárpátaljai magyarok másodnyelvi beszédje: szociolingvisztikai és strukturális aspektus.	246
SABADOŠ IVAN:	
Hungarizmusok és használatuk a mai kárpátaljai ukrán nyelvjárásokban	266
T. KÁROLYI MARGIT – P. Lakatos Ilona – Iglai Edit:	
Szláv (ukrán–ruszin) jövevényszavak társadalmi és területi disztribúciója a hármasthatár mentén	277
TÓTH PÉTER:	
Fodó Sándor, a kárpátaljai magyar nyelvjárások szláv jövevényszavainak kutatója	289
TURJANICJA JURIJ:	
Hodinka Antal – az európai tudományosság színvonalát képviselő tudós (születésének 150. évfordulójára)	293
CHIBEBA NATALIJA:	
Magyar kölcsönzések a bojkó nyelvjárások lakodalmi szókincsében	304
CS. JÓNÁS ERZSÉBET:	
A keleti szláv irodalom magyar tolmácsolói	314
CSONKA TETYÁNA:	
Az oktatás és a nevelés egyesítési elvének a megvalósítása a magyar tannyelvű iskolákban folyó ukrán irodalom tanítás során	329
JASTREMS’KA TETJANA:	
A hucul nyelvjárások hungarizmusai	344

GAZDAG VILMOS

**A SZOVJET ÉRA HATÁSÁNAK TÜKRÖZŐDÉSE A KÁRPÁTALJAI
MAGYAR NYELV SZÓKÉSZLETÉBEN**

Газдаг Вільмош

**Відображення впливу радянської ери на лексичний склад угорської мови
Закарпаття**

На Закарпатті двомовність є природним явищем. Найбільший вияв двомовності простежується у Берегівському районі, де проживають представники трьох національностей (угорці, українці, росіяни). Угорці як представники національної меншини у повсякденному спілкуванні, окрім рідної, користуються й іншими мовами. Вплив східнослов'янських мов (російської та української) на місцеві угорські говори значний. Найінтенсивнішим він був у радянську епоху. У ході дослідження проаналізовано матеріал анкетного опитування, у мовленні угорського населення виявлено чимало українізмів та русизмів, виконано тематичну класифікацію виявлених запозичень.

Kárpátalján, s így a Beregszászi járásban is a kétnyelvűség természetes jelenség. A helyi magyarság a kisebbségi helyzetéből adódóan a mindennapi kommunikáció során gyakran kényszerül valamelyik környezeti nyelv, elsősorban az ukrán és az orosz használatára. A szláv hatás ugyanakkor kétségtelenül a szovjet érában volt a legerősebb. Kutatásunkban a Beregszászi járás területén készült irányított beszélgetések anyagát vizsgáltuk meg, s különböző fogalomkörü kategóriákba sorolva gyűjtöttük ki belőlük a lexikai szovjetizmusokat.

Bevezetés

1918-20-ban a történelmi Magyarország szétesésével jelentős magyar nemzetiségű tömegek váltak kisebbségivé az új nemzetállamokban [1: 12], s ezzel együtt a magyar nyelvterület peremvidéke is határon túli magyar nyelvjárásokká vált, vagyis az intenzív nyelvi kapcsolatok színtere magyarországi szempontból nézve külföldre került [39: 25]. Ugyanakkor a határon túli, ún. őshonos magyar kisebbség többségi helyzete regionális szinten több helyütt is megmaradt. Így pl. Székelyföldön, Csallóközben, számos romániai, szlovákiai, szerbiai területen, vagy épp Kárpátalja bizonyos részein, ahol épp a többségi lakosság képviselő kerülnek kisebbségi helyzetbe környezetük magyar többségével szemben [19: 183].

Épp ennek köszönhető talán, hogy a határon túli magyar kisebbségeknek máig sikerült megőrizniük anyanyelv-dominanciájukat még akkor is, ha „a társadalmi mobilitás, a városi környezet, a szórványosodási folyamatok, a vegyes házasságok egyre nagyobb aránya, az anyanyelv társadalmi presztízse, használatának jogi és kommunikációs akadályai minden kisebbség körében szinte napról napra csökkentik az anyanyelvhasználat körét” [35: 118]. Ugyanakkor fokozott másod- vagy államnyelvi hatások következtében az egyes országokban a magyar nyelvnek sajátos, könnyen azonosítható jellegzetességeket mutató változatai

alakultak ki [36: 105–106], melyek több szempontból eltérnek egymástól és az anyaországi nyelvjárásoktól is [22: 6].

A kárpátaljai magyarság demográfiai és nyelvi helyzete

A 2001-es népszámlálási adatok alapján az ukrainai magyarok 96,8%-a (156,6 ezer fő) Kárpátalja területén élt. Ez a megye összlakosságának 12,1%-a [31: 219], vagyis a magyar kisebbség Kárpátalja második legnagyobb lélekszámú etnikuma. A magyar nyelvterületet magyar többségű települések viszonylag egységes sávja alkotja, amely Kárpátalja délnyugati részén húzódik az ukrán–magyar határral párhuzamosan 15–20 km szélesen [32: 30]. Így tehát a megyében csupán 5 városnak és 8 járásnak van jelentősebb magyar nemzetiségű lakossága. Ugyanakkor a magyar nemzetiségűek aránya mindössze a Beregszászi járásban haladja meg az 50%-os arányt [9: 54].

A kárpátaljai magyarság jelentős része magyar domináns kétnyelvű [8: 40–41]: a privát szférában a magyar nyelv használata szinte kizárólagos, míg a formális színtereken a nyelvhasználat az állami szabályozás és az egyén nyelvtudása alapján realizálódik. Néhány mondat keretében tekintsük át, hogy miben is nyilvánul meg az állami szabályozás a nyelvhasználat tekintetében.

Az ukrán alkotmány 10. cikkelye kimondja, hogy „Ukrajnában az államnyelv az ukrán.” és „Az állam biztosítja az ukrán nyelv mindenirányú fejlődését és funkcionálását a társadalmi élet minden szférájában Ukrajna egész területén.” Emellett ugyanakkor „szavatolt az orosz és a többi ukrainai nemzeti kisebbség nyelvének szabad fejlődése, használata és védelme” is [37, 6 cikkely]. Az alkotmány e cikkelyének kiegészítéseként Ukrajna nyelvtörvénye kimondja azt is, hogy „azokon a területeken, ahol a nemzeti kisebbségek képviselői többséget alkotnak, az államnyelv mellett a nemzeti kisebbség nyelve is használható az állami és társadalmi szervek, vállalatok, intézmények és szervezetek munkájában” [2, 3. cikkely]. Ukrajna nyelvtörvénye ugyanakkor az oktatás és nevelés nyelve kapcsán kimondja azt is, hogy „Ukrajna állampolgárainak elidegenít-hetetlen joga, hogy a gyermekek taníttatásának nyelvét szabadon válasszák meg” [2, 25. cikkely]. A törvény 27. cikkelye viszont leszögezi, hogy „Az Ukrán SZSZK általános iskoláiban az ukrán és az orosz nyelv oktatása kötelező”. Ennek megfelelően 1990-ben minden ukrainai, így tehát a kárpátaljai magyar iskolákban is bevezették az ukrán nyelv oktatását [11: 7].

Az alkotmány és a nyelvtörvény vonatkozó rendeletei alapján tehát a kisebbségi helyzetben élő kárpátaljai magyarság a formális szférában való kommunikáció során kénytelen az ukrán/orosz nyelvet használni, azaz gyakorlatilag kétnyelvűsége kényszerül [12: 88; 36: 110]. Ez a nyelvi

helyzet pedig nagymértékben elősegítette (és segíti napjainkban is) a kárpátaljai magyar nyelvjárások és nyelvváltozatok keleti szláv nyelvi elemekkel való gazdagodását is [28: 18].

Az így, vagyis a megszokás eredményeként bekerült szavakat a bilingvis nyelvközösségben élők naponta használják munkájuk során, bevásárlás közben, a szomszédal való kommunikációban stb. [10: 139–140]. Beáramlásukat és meghonosodásukat Kótyuk István más nyelvészekkel egyetértve az adott tárgy nevének ismertté válási formájával, az átadó nyelv presztízsével és a beszédtempó felgyorsulásával (nem gondolkodunk a magyar megfelelőn, mivel a kölcsönzó gyakran rövidebb és könnyebben ejthető, mint a magyar megfelelője) indokolja [20: 66–69; 4: 173–184].

Véleménye szerint az ilyen kölcsönzések elsősorban a nyelvi igénytelenség és gyakorlatlanság eredményei, vagyis „e szavak túlnyomó többsége fölösleges a nyelvben, mivel az általuk jelölt fogalmaknak megvan a magyar neve”, igaz a „magyar megfelelőjük legfeljebb akkor bukkan fel, ha a beszélő nagyon választékos akar lenni, és kínosan ügyel nyelvhasználatára” [20: 67].

A kárpátaljai magyar nyelvjárások keleti szláv lexikai elemeinek vizsgálatáról

A regionális magyar nyelvváltozatok vizsgálata meglehetősen későn vette csak kezdetét. Ennek megfelelően a kárpátaljai magyar nyelvjárások és az azokat ért keleti szláv (orosz/ukrán) nyelvi hatások is csak a XX. század második felében váltak a rendszeres kutatások tárgyává.

A nyelvészek többsége egyetért abban, hogy a nyelvek közötti kölcsönhatás elsősorban az érintkező nyelvek lexikai-szemantikai szintjén jelentkezik [33: 373], mivel a szókölcönzés a közvetlen kölcönzésnek az egyedüli reális válfaja [23: 15], azaz a kölcönzés meghatározása szempontjából valójában a lexikon játssza a döntő szerepet [3: 119].

A magyar-ukrán nyelvi kapcsolatok kutatása terén elsőként Rot Sándor próbálkozott meg a kárpátaljai magyarság kétnyelvűségének tipologizálásával, felhívva a figyelmet arra, hogy „az interferáló nyelvek behatolnak egymásba, és az anyanyelven beszélő egyének vagy etnikai csoportok nyelvében spontánul működnek a szomszéd nyelvből jött nyelvi elemek, tipológiai modellek” [34: 188]. Ennek igazolására a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban meghonosodott ukrán lexikai elemekből összeállított rövid szólistát is közöl. [34: 189] Rot Sándorhoz hasonlóan jár el Lizanec Petro is az 1970-ben megjelenő egyetemi jegyzetében [29], melyben egyszerű felsorolás keretében adja közre az általa kilenc kárpátaljai magyar településen gyűjtött ukrán jövevényszavak listáját [29: 38–40]. Fodó Sándor egy 1973-ban megjelent tanulmányában épp e szólistákra utalva jegyzi meg, hogy bár Rot Sándor és Lizanec Petro

munkájának sem elsődleges célja a kárpátaljai magyar nyelvjárások vizsgálata, de igencsak sajnálatos, hogy az általuk a felsorolt ukrán jövevényszavak tudományos tárgyalása, a vélemények és az idevágó irodalom idézése nem történt meg [14: 42] főleg mivel több szót is tévesen sorolnak az ukrán eredetű szavak közé. Ezt követően a szerző egy 31 szócikkből álló szótári adatállományt tár az olvasó elé, melyben az általa gyűjtött és lejegyzett, a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban előforduló szláv elemek részletes ismertetését adja [14: 43-52]. Korábbi tanulmányaiiban Fodó Sándor elsősorban a Felső-Tiszavidék magyar nyelvjárásaiban meghonosodott ukrán elemek vizsgálatával foglalkozott [44], hangsúlyozva azt, hogy az itteni magyar nyelvterületet minden oldalról szláv települések határolják, s hogy ezáltal fokozottan jelentkeznek a másodnyelvi hatások is [43: 262]. Utal arra is, hogy a Kótyuk István által folytatott vizsgálatai révén kezdetét vette a kárpátaljai magyar nyelvjárások szlavizmusainak rendszeres kutatása is [14: 42]

A Fodó által említett Kótyuk Istvánnak az ungi magyar nyelvjárás vizsgálatával foglalkozó kutatásai 1974-re teljeseztek ki (kiadva 2007-ben). Ekkor védte orosz nyelvű kandidátusi értekezését is az Ungvári Állami Egyetemen Az ungi magyar nyelvjárás ukrán jövevényszavai címmel [21]. A disszertáció négy nagy fejezetből és több alfejezetből áll. A bevezetőben a nyelvi kapcsolatok leírásával ismerkedhetünk meg, melyet a történelmi adatok és a kutatott területek településtörténete követ.

Az első fejezetben a munka során alkalmazott fonetikai átírással ismerkedünk meg, amely néhány kiegészítéssel többnyire a magyar helyesírásra épül. Ugyanitt kerül sor az ungi nyelvjárás fonetikai, morfológiai, szintaktikai sajátosságainak ismertetésére.

A második fejezetben a szerző az olvasó elé tárja a szláv–magyar kontaktushatások kutatástörténetét, külön felhívva a figyelmet arra, hogy ez a legkevésbé kutatott területe mind a magyar nyelvészetnek, mind pedig a szláv nyelvtudománynak.

A következő fejezetet a szerző az ungi magyar nyelvjárás ukrán kölcsönszavainak csoportosítására szenteli. Kótyuk István 21 egymástól élesen elkülönülő csoportra osztva tárja az olvasói elé a begyűjtött, s általa ukrán kölcsönszónak minősített 247 lexikai elemet. A szerző által megvizsgált 247 elem közül 78 megtalálható Kniezsa István A magyar nyelv szláv jövevényszavai című munkájában is. Ám Kniezsa István a vizsgált 78 lexikai elem közül 33-at szlovák, míg 7-et ismeretlen eredetűnek tekint, melyek nagy valószínűséggel az ukránból kerültek át az ungi magyar nyelvjárásokba. Az utolsó fejezetben a vizsgált kölcsönszavak fonetikai és morfológiai változásai kerülnek bemutatásra. A magánhangzók tekintetében Kótyuk István megjegyzi, hogy az ukrán kölcsön-

szavakban mindegyik hosszú magyar magánhangzó előfordulhat, sőt egyes esetekben esetleg diftongizálódhat is. A továbbiakban a szerző lexikai elemek morfológiai változását és a szófaji megoszlásukat ismerteti az olvasóval. A megvizsgált 247 lexikai elem közül 172 főnév.

A kárpátaljai magyar szaknyelvek vizsgálatával foglalkozik Györke Magdolna *A kárpátaljai magyar szaknyelvek c. tanulmánya*, melyben a szerző a melegházi gazdaságok, a cipészek, a gyertyakészítők, és a diákság nyelvhasználatában meghonosodott szláv elemeket mutatja be. A fentebb vizsgált szaknyelvekben fokozottan vannak jelen a szláv lexikai elemek, amit a szerző azzal indokol, hogy „a szakiskolákban a tanulók orosz vagy ukrán nyelven sajátítják el a szakkifejezéseket, s így a magyar szakszavakat vagy nem is ismerik, vagy ha ismerik is, alig használják, mivel így a vegyes nyelvű munkaközösségekben könnyebben megértik egymást” [18: 70–71].

A kárpátaljai magyar nyelvet ért szláv hatások kutatásának egyik jelentős eredménye Lizanec Péter által szerkesztett háromkötetes *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza* [24; 25; 26], mely a magyar nyelvjárás elemek mellett közel kétszáz szláv eredetű kölcsönszót is feltérképezett, igaz „ezek egy részének elterjedtsége, használati gyakorisága, illetve kölcsönszó volta erősen kérdéses” [8: 130]. Lizanec Péter a kárpátaljai magyar nyelv szláv lexikai elemeit az átvétel ideje alapján két csoportba sorolja: régi ukrán/ruszin és új ukrán/ruszin elemek (27: 51–54).

Az ukrainai magyar nyelv állapotáról és a kárpátaljai magyarság nyelvhasználati sajátosságairól a legteljesebb képet Csernicskó István 1998-ban megjelent monográfiája nyújtja. [11]. A szerző a kárpátaljai magyar nyelv szláv kölcsönszavait vizsgáló korábbi munkák kapcsán kiemeli, hogy e munkák révén „a regisztráláson túl semmit sem tudunk meg a kölcsönszavak használati köréről és gyakoriságáról” [11: 217]. 2003-ban ugyancsak Csernicskó István szerkesztésében jelent meg *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba* című könyv is, amely a kárpátaljai magyar kétnyelvű beszélőközösség nyelvhasználatát, az ukrainai idevonatkozó törvényeket, ezek gyakorlatban való megnyilvánulását, a problémák orvoslásának lehetőségeit tárgyalja. A kötet külön fejezetben tárgyalja a kétnyelvűség hatásait a kárpátaljai magyar nyelvhasználatban. E fejezet második részében a kölcsönzés, a szókölcönzés, valamint a kölcsönszavak típusainak a bemutatását a szerző a kárpátaljai magyar nyelvjárások sajátosságainak bemutatásával teszi szemléletessé. Emellett foglalkozik a magyarországi és a kárpátaljai magyar nyelvhasználat gyakorisági eltéréseinek a bemutatásával, valamint a személynévhasználat sajátosságainak a bemutatásával is (8: 120–169).

A Beregszászi Anikó és Csernicskó István szerkesztésében 2004-ben megjelent *...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelv-*

használatáról c. kötet Kárpátaljai szójegyzék cím alatt tárgyalja azokat a kárpátaljai magyar szavakat és szójelentéseket (szám szerint 34 db), melyek ugyanezen jelöléssel bekerültek a Magyar értelmező kéziszótár átdolgozott és 2003-ban megjelent kiadásába is [5: 137–138].

Márku Anita a 2008-ban megjelent Érvényes történetek Nyelvválasztási és kódváltási kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar fiatalok körében c. monográfiájában összefoglalja egy a nyelvválasztási és kódváltási stratégiák feltárására irányuló kérdőíves és élőnyelvi hanganyagokat értelmező felmérés eredményeit, melyet 2006-ban maga a szerző végzett az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar nemzetiségű diákjai és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar hallgatói valamint a kárpátaljai magyar közösség körében. A monográfia hetedik fejezete a szókölcsonzással, a kárpátaljai diákság által használt kölcsönszavak típusaival, szófaji megoszlásával a kölcsönzés indítékaival és az ahhoz való beszélői viszonyrendszerrel foglalkozik. Emellett táblázatos formában közreadja a kutatás során az adatközlők által felsorolt kölcsönszavak listáját is, melyben jelöli az átadó nyelvet, a szó magyar jelentését, szófaját és előfordulását (természetesen a vizsgált korpuszon belül) is [30: 79–90].

Az utóbbi néhány évben Kótyuk István ungi magyar nyelvjárásokat érintő kutatásai alapján kezdetét vette a Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban meghonosodott keleti szláv lexikai elemek rendszeres vizsgálata is. Gazdag Vilmos Szláv eredetű lexikai elemek a Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban (Kárpátalja, Ukrajna) c. írásában a Beregszászi járás 26 településén készült 75 irányított beszélgetés hanganyagát vizsgálta meg, s gyűjtötte ki belőlük az elhangzott orosz/ukrán lexikai elemeket. Az adatolt szavakat a vizsgált irányított beszélgetésekből vett példamondatokkal illusztrált értelmező-etimológiai szótári-adatállomány keretében adja közre [17: 134–149], egyidejűleg elvégezve azok eredet szerinti, szófaji és fogalomköri csoportosítását is [vö. még 15 és 16].

A szovjet éra hatása a kárpátaljai magyar nyelvjárások szókészletére

Az egykori Szovjetunióban elvileg minden nemzetiség és nyelv egyenjogú volt. Ennek ellenére az orosz nyelv – mint a nemzetek közötti érintkezés nyelve – politikai, gazdasági, ideológiai és nem utolsósorban hadászati okokból kivételezett helyzetet élvezett [7: 138; 11: 145–146; 13: 5]. Azaz valójában az orosz volt az államnyelv, de nem nevezték, és nem is nevezhették annak, mivel a Szovjetuniónak nem volt törvényben lefektetett államnyelve. [38: 228].

Így tehát a szovjet éra idején az erős orosz nyelvi dominancia hatására több ezer orosz vagy orosz közvetítésű lexikai elem honosodott meg a tagköztársaságok nyelvében, melyek jelenléte nyelvhasználat minden

színterén kimutatható [40: 114]. Az ekkor meghonosodott szavak jelentős része azonban szorosan kapcsolódik a Szovjetunió különböző korszakainak politika-ideológiai és történelmi folyamataihoz [41: 267], azaz erős ideológiai színezetet hordoz magán. E szavak többsége mára a társadalmi rendszer átalakulása révén elavult és kikerült az aktív szókincsből, mivel az általuk jelölt fogalmak manapság már nem, vagy csak a történelemírás során használatosak [42: 36]. Ugyanakkor a szovjet éra idején végbemenő gazdasági és társadalmi fejlődés is számos új lexikai elem megalkotásával járt együtt, melyek máig is használatosak, mivel az akkor újonnan létrejött dolgok és fogalmak jelölését szolgálták. M. I. Iszaev szerint [40: 114] az ekkor meghonosodott orosz szavakat a következő főbb csoportok szerint lehet kategorizálni: 1. társadalmi-politikai fogalmak; 2. a termeléssel összefüggésben álló kifejezések; 3. intézmények nevei; 4. közlekedési eszközök; 5. hadászati kifejezések; 6. mértékegységek; 7. szakmák nevei; 8. az ipari fejlődéssel kapcsolatos igék.

A kárpátaljai magyar nyelvjárások szláv lexikai elemeinek átvételi idő alapján történő csoportosításával eddig csupán Lizanec Péter foglalkozott [27: 51–54], de ő is csupán régi és új átvételekről beszél. Így érthető, hogy a szovjet érának a kárpátaljai magyar nyelv szókészletét ért hatásairól csak felszínes információkkal rendelkezünk. Kótyuk István 1974-es kandidátusi értekezésében [21] az ungi magyar nyelvjárást ért szláv hatás kapcsán egyértelműen leszögezi, hogy az „kétségtelenül a szovjet érában volt a legerősebb”, de a fentebb már ismertetett nyelvi helyzet tükrében érthető az, hogy a kárpátaljai magyarság beszédében meghonosodott szláv lexikai elemek között az orosz szavak túlsúlya figyelhető meg. Erre utal egyik tanulmányában Borbély Edit is, aki az általa adatolt 120 betű- és mozaikszó, valamint rövidítés kapcsán megjegyzi, hogy a felgyűjtött kölcsönszavak háromnegyed részben orosz és csak negyed részben ukrán eredetűek [6].

Kótyuk István véleménye szerint az ekkor átvett kölcsönszavakat a következő csoportokba sorolhatjuk be [21: 95-96]:

1. a szovjet intézményrendszerrel kapcsolatos szókincs;
2. az ipar és mezőgazdaság tárgykörébe tartozó szavak;
3. a hivatalos élet szavai;
4. a kereskedelemmel kapcsolatos szavak;
5. az életkörülményekkel kapcsolatos szavak;
6. az oktatás szókincsébe tartozó szavak.

A továbbiakban a Beregszászi Járás területén készült interjúk¹ általunk elvégzett vizsgálata során adatolt lexikai szovjetizmusok fogalomkörü csoportonkénti bemutatására teszünk kísérletet.

1. A szovjet intézményrendszerrel kapcsolatos szókincs²

1.1. Intézmények

kontora < or. → ukr. 'контора' – iroda, hivatal; — Bevittek a kontorába és akkor magyarázatot kellett írni. [58_FERFI_KASZONY_1952]

kommendatúra < or. → ukr. 'комендатура' – városparancsnokság; — Mikor hazajött, itt a **kommendatúrán** leellenőrizték papírjait. [100_BÁTYÚ_1950_FERFI_ANYTR]

szilszovjet < or. 'сельский совет → сельсовет' – községi tanács; — Ott tartották az én anyámat, míg alá nem irt, egy teljes hétig a **szilszovjeten**. [434_NAGYMUZSALY_1934_BERECKI_ZOLTAN_ANYTR]

1.2. Szervezetek

bezpeka < or. 'Органы государственной безопасности' – állambiztonsági szervek; — Visszaemlékezve szülő-, nagyszüleimre is, meg mindég ugyi a **bezpekátul** féltek. [100_BÁTYÚ_1950_FERFI_ANYTR]

kolhoz < or. 'Коллективное хозяйство → колхоз' → ukr. 'колгосп' – termelőszövetkezet; — Megszűnt a **kolhoz**, má oda se lehet menni dőgozni. [71_MEZŐKASZONY_1962_NO_ANYTR]

komszomol < or. → ukr. 'Коммунистический Союз Молодёжи → комсомол' – Kommunista Ifjúsági Szövetség; — Tizennégy éves korunkba beléptünk a **komszomolba**. [242_HALABOR_1952_NO_ANYTR]

1.3. Tisztségek, foglalkozások

kehebista < or. 'КГБ агент → кегебист' – KGB ügynök; — A két **kehebista** csak a kienged ughy hogy mennyen haza jöjjön vissza. [434_NAGYMUZSALY_1934_BERECKI_ZOLTAN_ANYTR]

¹ Az interjúk a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézetében 2003 óta folyó kutatási program keretében készültek, melynek célja, hogy valamennyi kárpátaljai magyar lakta településen azonos szempontok alapján készüljön legalább 2–5 melyinterjú (magyar lakta településnek azokat a helységeket tekintjük, ahol a magyarok aránya minimum öt százalék, és/vagy abszolút számuk eléri a száz főt). Az irányított beszélgetések témakörei felölelik a kárpátaljai magyar közösség 20. századi történetét (az államfordulatok a kollektív emlékezetben, hatásuk az egyén és a közösség életére; a málenyikj robot, a kollektivizáció, a donbászi munkák, a brezsnyevi pangás, a gorbacsovi peresztrojka, a független Ukrajna kialakulása), valamint érintik az egyén és a népcsoport mai helyzetet (politikai, gazdasági helyzetmegítélés, a saját család helye, a faluközösség élete, a helyi intézmények szerepe stb.).

² Az egyes tematikai csoportoknál terjedelmi okokból csak néhány példát tüntettünk fel.

oddel kádró < or. 'отдел кадров' – 1. személyzeti osztály; 2. osztályvezető;
— Az **oddel kádró** aki a, szóval ez írja be az egész bandát. [322-
CSETFALVA-1960-F-ANYH 1-2. RÉSZ N = 13, 14]

ucsotcsik < or. 'учётчик' – 1. számfejtő; 2. nyilvántartó; — Az Engelsz
kolhozhoz kerültem, mint először mint csak **ucsotcsik**.
[67_KASZONY_1954_FERFI_ANYTR]

2. A hivatalos élet szavai

2.1. Intézmények

archív < or. 'архив' → ukr. 'архів' – levéltár; — Ott az **archívba** a
nyugdíjasoknak az előző év, amit ledolgoztak azokat szedtem ki.
[430_NAGYBAKTA_KOSZTYO ERZSEBET (1942)_ANYTR]

rájkom < or. → ukr. 'районный комитет → райком' – járási tanács; —
Bement a **rájkomra**, hát az má a tiz perc mulva becsengettek utána.
[434_NAGYMUZSALY_1934_BERECKI ZOLTAN_ANYTR]

vojenkomát < or. 'военный комиссариат → военкомат' – 1.
hadkiegészítő parancsnokság; 2. sorozási hely; — Mentek a
vojenkomátra, és aztán elintézték Beregszászba, a rajonba.
[57_KASZONY_1925_FERFI_ANYTR]

2.2. Tisztségek, foglalkozások

felcser < or. → ukr. 'фельдшер' – orvossegéd; felcser; — A tanárembernek
van munkahelye, egy pár bolti eladónak, a postásnak, a **felcsernek**.
[468_HETYEN_1961_FERFI_ANYTR]

komengyír < or. → ukr. 'командир' – ezredparancsnok; — A **komengyír**
csász, kivitetett minket külön ótón az állomásra.
[434_NAGYMUZSALY_1934_BERECKI ZOLTAN_ANYTR]

csinovnyik < or. → ukr. 'чиновник' – hivatalnok, tisztségviselő; —
Édesapámnak nem volt olyan, akkora jól fizető állása, hogy nem volt
egy ilyen **csinovnyik**. [304_BEREGSZASZ_1987_NO_ANYTR]

2.3. Dokumentumok

bolnyicsnyij < or. 'больничный лист' – beteglap; — Vagy a beteglapra azt
mondtuk, hogy **bolnyicsnyijt** kap. [242_HALÁBOR_1952_NŐ_ANYTR]

harakterisztika < or. → ukr. 'характеристика' – 1. jellemrajz; 2. jellemzés,
minősítés; — Hát szprávká **harakterisztika** hivatalos iratokat ilyen.
[D57-ANYTR-BENE-FÉRFI]

paszport < or. → ukr. 'паспорт' – személyigazolvány; — Nem azt
mondom, hogy személyigazolvány, hanem, hogy **paszport**.
[141_OROSZI_1966_NO_ANYTR]

3. Az ipar és mezőgazdaság tárgykörébe tartozó szavak

3.1. Intézmények

kombinát < or. 'комбинат' → ukr. 'комбінат' – 1. kombinát 2. egyesített üzem; — Fafeldolgozó **kombinát** magyarul.

[150_MAKKOSJANOSI_1959_F_ANYTR]

piscse < or. 'пищекомбинат' – konzervgyár; — A **piscsébe**, ott is dógoztam vagy két évig. [142_OROSZI_1973_FERFI_ANYTR]

szilhoztechnika < or. → ukr. 'сельгозтехника' – egykori országos egyesület a mezőgazdaság gépesítésére; — Hát az első munkahelyem vót a Beregszászi Gépellátó **Szilhoztechnika**.

[67_MEZŐKASZONY_1954_FERFI_ANYTR]

3.2. Tisztségek, foglalkozások

brigadéros < or. → ukr. 'бригадир' – munkavezető; — A háború után a bátyúi vasútállomáson vót pályamunkás, és utána **brigadéros**.

[100_BÁTYÚ_1950_FERFI_ANYTR]

buháter < or. → ukr. 'бухгалтер' – könyvelő; — Az édesanyja az irodán dógozott, mint **buháter**. [D18_BADALO_1940_NO_ANYTR; N= 25]

zootechnikus < or. 'зоотехник' → ukr. 'зоотехнік' – 1. állattenyésztési szakember; 2. zootechnikus; — Aztán, mint állattenyésztő dolgoztam, mint **zootechnikus**. [208_DÉDA_1952_NŐ_ANYTR]

3.3. Dokumentumok

balánc < or. → ukr. 'баланс' – 1. mérleg; 2. kimutatás; — Hát ilyen ukrán ábécém vót és ű abbú, abbú öö izé megcsinálta a **baláncot**.

[311_GUT_1919_NO_ANYTR]

dohovor < or. 'договор' → ukr. 'договір' – 1. szerződés; 2. egyezmény; — Csak **dohovorrall** dógozunk nyáron, mikor a gyerekeknek szünidő van, akkor. [71_MEZŐKASZONY_1962_NO_ANYTR]

nárjád < or. → ukr. 'наряд' – 1. munkalap szerint végzendő munka; 2. parancs, rendelkezés; — Akkor meg egy jegyzetbe írta úgymond „a **nárjádokat**”, hogy hát ki mit teljesített. [432_NAGYBAKTA_FODOR EVA (1951)_NO_ANYTR]

3.4. Egyéb kifejezések

operáció < or. 'операція' → ukr. 'операція' – 1. művelet; 2. műtét, operáció; — Mindenkinék meg vót külön az **operációja**.

[71_MEZŐKASZONY_1962_NO_ANYTR]

szmena < or. 'смена' – 1. műszak; 2. váltás, csere; 3. munkacsoport; —

Tehát **szmenára** jártunk, úgyhogy hát ha elmentünk öt órátul
dógoztunk egy óráig. [71_MEZŐKASZONY_1962_NO_ANYTR]

szokrascsenyija < or. 'сокращение' – 1. létszámleépítés; 2. csökkentés; —

Ha **szokrascsenyija**, akkor törvény szerint, posztatye, ennyi és ennyi
írja be szépen. [322-CSETFALVA-1960-F-ANYH 1-2. RÉSZ N = 13, 14]

4. A kereskedelemmel kapcsolatos szavak

4.1. Intézmények

báza < or. → ukr. 'база' – árulerakat; — Árulerakaton kezdtem, amit nem
magyar néven kifejezve **Mezsrj Bázának** neveztek.

[251_BEREGSZASZ_1957_F_ANYTR]

csájna < or. 'чайная' → ukr. 'чайна' – 1. teázó; 2. kocsmá, ivó; 3. büfé; —

Vagy a **csájnába** megyek kenyérér. [468_HETYEN_1961_FERFI_ANYTR]

magazin < or. → ukr. 'магазин' – 1. bolt; 2. áruház; — A bótokba vót,
kérlek szépen, hogy **magazinokba** telve vót mindennel.

[94_BATYU_1920_FERFI_ANYTR]

4.2. Dokumentumok

kvitancia < or. 'квитанция' → ukr. 'квитанція' – 1. nyugta; 2. elismervény
— És engedtem ki a **kvitanciát**. [94_BATYU_1920_FERFI_ANYTR]

4.3. Foglalkozások

kasszír < or. 'кассир' → ukr. 'касир' – pénztáros; — Mint elárúsító igen,
akkor ilyen **kasszír** üzletben. [28_BEREGSZASZ_NO_1949_ANYTR]

4.4. Pénzegységek és egyéb kifejezések

rubel < or. 'рубль' – rubel, Oroszország és a volt Szovjetunió hivatalos
pénzneme; — Most má kapok nyócvankilenc **rubel** és húsz kopeket.
(164_BEREGSZASZ_1921_FERFI_ANYTR.)

ocsered < or. 'очередь' – 1. sor; 2. egymásutániság, sorrend; — Még ha
sokszor vót is **ocsered** de azért lassan kialakult mán a végén. [D57-
ANYTR-BENE-FÉRFI]

5. Az életkörülményekkel kapcsolatos szavak

5.1. Ruházat

kalosnyi < or. 'калоши' → ukr. 'калоши' – sárcipő; — Vájlinyki, a
posztócsizma, ez ni, amit **kalosnyira** kell húzni, gumi.

[242_HALÁBOR_1952_NŐ_ANYTR]

pufájka < or. → ukr. 'фуфайка' – 1. pufajka, vattakabát, vattaruha 2. kötött alsóruha, trikó; — Még esetleg megmaradt a **pufájka**.

[242_HALÁBOR_1952_NŐ_ANYTR]

vájlinyki < or. 'валенки' → ukr. 'валянки'; – posztószárú és- fejű csizma; — **Vájlinyki**, a posztócsizma, ez ni, amit kalosnyira kell húzni, gumi.

[242_HALÁBOR_1952_NŐ_ANYTR]

5.2. Ételek, italok

bulocska < or. → ukr. 'булочка' – zsemle; — Nem zsömlét kérek az üzletbe, hanem **bulocskát**. [405_BEREGÚJFALU_195_NO_ANYTR]

sampán < or. 'шампанское' → ukr. 'шампанске' – pezsgő; — Mint régen volt mondjuk a **Sampán**, bort palackoltak.

[72_MEZŐKASZONY_1948_NO_ANYTR]

szok < or. 'сок' – 1. gyümölcsből készült üdítőital; 2. lé, nedv; —

Gyümölcsös van, szőlő van, lehetne almá **szokot** csinálni mondjuk.

[142_OROSZI_1973_FERFI_ANYTR]

5.3. Edények

bánki < or. → ukr. 'банка' – 1. befőttesüveg, 2. pléhdoboz; — Például nálunk a családba nem vót használva az a szó, hogy **bánki**.

[244_HALÁBOR_1928_NŐ_ANYTR]

butilka < or. 'бутылка' – palack; üveg; — Apám hozott egy **butilka** bort.

[D57-ANYTR-BENE-FÉRFI]

csájnik < or. → ukr. 'чайник' – teáskanna; — A **csájnik**, igen a teáskannára mondják. [468_HETYEN_1961_FERFI_ANYTR]

6. Az oktatás szókincsébe tartozó szavak

6.1. Intézmények

obsi < or. 'общезитие' – 1. diákothton; 2. közös szállás, munkásszálló; — Hát úgy évek alatt hozzászoktunk az obsi étkezdéjéhez. [34_TOTH SZILVIA_BÁTYÚ_RSS]

peteu < or. 'Профессионально-техническое училище → ПТУ' → ukr. 'ПТУ' – szakiskola; — Hát csak középiskolám van, és van egy **peteu**, szakközépiskola. [D21_VARI_1952_FERFI_ANYTR; N=26]

ucsiliscse < or. → ukr. 'училище' – szakiskola, tanintézet; — Aztán Ungváron végeztem egy ö az **ucsiliscsét**.

[67_MEZŐKASZONY_1954_FERFI_ANYTR]

6.2. Dokumentumok

zacsot < or. 'зачот' – 1. beszámoló, kollokvium; 2. vmibe beszámítás; —

Nem tudom, szerintem **zacsotot** mond. [34_TOTH SZILVIA_BÁTYÚ_RSS]

zájáva < or. 'заявление' → ukr. 'заява' – kérvény, folyamodvány; — Nem kérvényt adunk, hanem **zájávat** írunk.

[242_HALÁBOR_1952_NŐ_ANYTR]

6.3. Juttatások

sztipendium < or. 'стипендия' → ukr. 'стипендія' – ösztöndíj; — Én gyakorlatilag fedezni tudtam mindent az ösztöndíjból,

sztipendiumnak hívtuk annak idején.

[64_KASZONY_1959_FERFI_ANYTR]

6.4. Egyéb

gruppa < or. 'группа' → ukr. 'група' – csoport; — Nekem vót a közepső **gruppa** adva. [66_KASZONY_1927_NO_ANYTR]

komisszió < or. 'комиссия' → ukr. 'комісія' – bizottság, küldöttség; — Mestervizsgát kellett tenni egy úgynevezett **komisszió** előtt.

[61_KASZONY_1957_FERFI_ANYTR]

konkursz < or. → ukr. 'конкурс' – 1. verseny; 2. pályázat; — Sikerültek is a vizsgák, de akkor még volt olyan **konkursz**.

[208_DEDA_1952_NO_ANYTR]

Összegzés

A fentebb idézett példák egyértelműen az „új szláv lexikai átvételek” sorába tartoznak, s az is biztos, hogy átvételük a szovjet időkben történt meg. Ugyanakkor az átadó nyelv(ek)ben e szavak jelentős része nem a szovjet éra terméke, sőt sok esetben az oroszba is idegen eredetű szóként kerültek. E szavak közül több az ukrán nyelvben is használatos. Az ilyen szavakat azonban nem lehet száz százalékos biztossággal sem ruszizmusnak, sem pedig ukrainizmusnak tekinteni, mivel fonetikai és szemantikai tulajdonságaik a legtöbb esetben mindkét nyelv esetén egybeesnek. Ugyanakkor az ez idő tájt érvényesülő orosz nyelvi dominancia az orosz nyelvi eredeztetés mellett szól, s arra enged következtetni, hogy e szavak az ukránba is kölcsönszóként kerültek.

Felhasznált irodalom

1. Ablonczy Balázs – Bárdi Nándor: Határon túli magyarok: mérleg, esély, jövő — In. Határon túli magyarság a 21. században konferenciasorozat a Sándor-palotában 2006–2008. Szerkesztette: Bitskey Botond, Köztársasági Elnöki Hivatal, 2010.
2. Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság törvénye az ukrán szszk-beli nyelvekről Kijev, 1989. október 28. In. http://adattar.adatbank.transindex.ro/Ukrajna/Ukran_nyelvtorveny_1989hu.htm, Megtekintés ideje: 2012. szeptember 28.

3. Bartha Csilla: A kétnyelvűség alapkérdései – Beszélők és közösségek – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 1999.
4. Benő Attila: Kontaktológia. A nyelvi kapcsolatok alapfogalmai. Egyetemi Műhely Kiadó Bolyai Társaság – Kolozsvár 2008.
5. Beregszászi Anikó–Csernicskó István szerk.: ...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról PoliPrint, Ungvár 2004.
6. Borbély Edit: Adalék a lexikai kölcsönzés kutatásához — In: Fábrián Miroszláva – Horváth Katalin szerk. Ювілейний збірник на честь 70 річчя від дня народження професора Петра Лизанця Ungvári Állami Egyetem Magyar Filológiai Tanszék Hungarológiai Központ, Ungvár, 2000. 113–119.
7. Csernicskó István – Melnyk Svitlana: Az ukrainai kisebbségek és a nyelvi oktatás. In: Orosz Ildikó szerk., Magyarok a Tisza-forrás környékén. A felső-Tisza-vidéki magyarok anyanyelvi-oktatási helyzete egy kutatás tükrében. PoliPrint, Ungvár 2007. 120–148.
8. Csernicskó István szerk.: A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba, Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 2003.
9. Csernicskó István szerk.: Nyelvek, emberek, helyzetek A magyar, ukrán és orosz nyelv használata a kárpátaljai magyar közösségben. PoliPrint Kft. Ungvár, 2010.
10. Csernicskó István: A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség (1945–1993). — In. Kassai Ilona szerk., Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat, MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest 1995. 129–145.
11. Csernicskó István: A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján). Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely. 1998.
12. Csernicskó István: Amit a kárpátaljai magyar kétnyelvűségről tudunk. In: Szavak- Nevek-Szótárak Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára Kiss Gábor és Zaicz Gábor szerk. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete Budapest, 1997. 88–92.
13. Csernicskó István: Az ukrán nyelv Kárpátalján. — In. Regio. Kisebbség, politika, társadalom. 1998/1: 5–48.
14. Fodó Sándor Szláv jövevényszók a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. Magyar Nyelvjárások XIX, 1973. 41–52.
15. Gazdag Vilmos: Másodnyelvi elemek a Beregszászi járás (Kárpátalja) magyar nyelvjárásaiban — In. Kozmács István, Vančonek Kremmer Ildikó szerk., Közös jövőnk a nyelv I. Nyelvtudomány és pedagógia, Tudomány az oktatásért – oktatás a tudományért, Veda pre vzdelenie – vzdelenie pre vedu, Science for Education – Education for Science Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, 2010. 109–130.
16. Gazdag Vilmos: Másodnyelvi elemek a kárpátaljai Beregvidék magyar lakosságának nyelvhasználatában — In. Bárdosi Vilmos szerk. A szótól a szövegig az MTA Modern Filológiai Társasága tudományos konferenciájának előadásai Budapest, 2011. jún. 21–22. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához sorozat 137. tagja. Tinta Kiadó Budapest, 2012. 75–86.
17. Gazdag Vilmos: Szláv eredetű lexikai elemek a Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban (Kárpátalja, Ukrajna) — In. Határhelyzetek III. Önmeghatározási kísérletek: hagyományőrzéstől a nyelvi identitásig. Szerkesztő: Fábri István – Kötél Emőke Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium Budapest 2010. 124–160.
18. Györke Magdolna A kárpátaljai magyar szaknyelvek — In. Kétnyelvűség a Kárpát-medencében Kiadja a Széchenyi társaság a Pszicholingva Nyelviskola közreműködésével. Budapest 1991. 66–69.
19. Kiss Jenő 2002. Társadalom és nyelvhasználat Szociolingvisztikai alapfogalmak Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
20. Kótyuk István: A kétnyelvűség és a kárpátaljai magyar köznyelv — In. Kétnyelvűség a Kárpát-medencében 66–69. Kiadja a Széchenyi társaság a Pszicholingva Nyelviskola közreműködésével. Budapest 1991.
21. Kótyuk István: Az ungi magyar nyelvjárás ukrán jövevényszavai — Украинские заимствования в ужанском венгерском говоре. Szerkesztette és az előszót írta Zoltán András. Kiadja a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Tanszéke. Nyíregyháza 2007.

22. Lanstyák István – Szabómihály Gizella: Magyar nyelvhasználat – iskola Kétnyelvűség. Pozsony: Kalligram 6. 1997.
23. Lanstyák István: Nyelvből nyelvbe Tanulmányok a szókölcsonzésről, kódváltásról és fordításról Pozsony: Kalligram Könyvkiadó 2006.
24. Lizanec Péter: A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza I. kötet Akadémiai Kiadó Budapest 1992.
25. Lizanec Péter: A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza II. kötet Ungvár: Patent Nyomdaipari Vállalat, 1996.
26. Lizanec Péter: A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza III. kötet, Ungvár-Debrecen: „Ethnica” Kiadó, 2003.
27. Lizanec Péter: Ukrán valamint orosz elemek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. In: Az ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye. (A magyar Filológiai tanszék fennállásának 30. és az Ungvári Hungarológiai Központ 5. évfordulójára) Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1993, 50–56.
28. Lizanec Petro – Horváth Katalin: A kárpátaljai magyar nyelvjárások főbb sajátosságairól. — In: Magyar Nyelvjárások XXIV: 1981. 3–18.
29. Lizanec Petro: Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyagai alapján). Egyetemi jegyzet. Az USZSZK Felső- és Szakközépfoktatásügyi Minisztériuma, Uzshorodi Állami Egyetem. Uzshorod – 1970.
30. Márku Anita: Érvényes történetek Nyelvválasztási és kódváltási kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar fiatalok körében. Monográfia. Rákóczi-füzetek XLVIII. PoliPrint Kft. – KMF, Ungvár – Beregszász, 2008.
31. Molnár József – Molnár D. István: A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai a 21. Század elején. — In: Fedinec Csilla szerk. Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság Budapest, 2008. 218–239.
32. Molnár József – Molnár D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Beregszász, 2005
33. Rot Sándor: A magyar–ukrán nyelvi kölcsönhatás — In. Balázs János szerk. Nyelvünk a Duna-tájon, Tankönyvkiadó Budapest, 1989. 351–401
34. Rot Sándor: Magyar–ukrán és ukrán–magyar kétnyelvűség Kárpát-Ukrajnában. — In. Magyar Nyelvőr 91: 185–191.
35. Szarka László: Kisebbségi léhelyzetek - közösségi alternatívák Lucidus Kiadó, Budapest, 2004.
36. Szilágyi N. Sándor: A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban — In: Fedinec Csilla szerk. Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság Budapest, 2008. 105–117.
37. Ukrajna Alkotmánya. Elfogadta Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának ötödik ülésszaka 1996. június 28-án. Kárpáti Kiadó, Ungvár 1997.
38. Zoltán András: A Szovjetunió és a posztsovjeter térség etnolingvisztikai problémái: (Isaev, M. I.: *Этнолингвистические проблемы в СССР и на постсоветском пространстве* — In: *Вопросы языкознания* Российская академия наук, Отделение литературы и языка, «Наука» Москва – 2002. №6. ноябрь–декабрь, 101–117.
41. Каганов Ю. О.: Радянський мовний дискурс: політико-ідеологічні особливості та протидія — In. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 2012, вип. XXXII. 267–272
42. Калиновска О. В.: Проблеми лексикографічного опису ідеологічно забарвлених лексичних одиниць — In. *Наукові записки. Том 85, Філологічні науки, Національний університет "Кієво-Могилянська академія"*. 2008. 35–39.

43. Фодо Ш.: Некоторые данные о славянских заимствованиях в двух венгерских говорах Закарпатья (район Верхней Тисы) — In: Карпатская диалектология и ономастика. Москва. 1972. 258–276.
44. Фодо Ш.: Славянские заимствования в географической терминологии венгерских говоров района Верхней Тисы. — In. Ученые записки Тартуского государственного университета. Выпуск 275. Труды по русской и славянской филологии. Т. XIX. Серия лингвистическая. Тарту. 1971. 84–96.